

O'SMIR QIZLARNING MILLIY HUNARMANDCHILIK VOSITASIDA UMUM-KASBIY KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING IJTIMOY-IQTISODIY ASOSLARI

Meliboyeva Sarvinoz Sobirjon qizi

Qo'qon davlat universiteti o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20729520>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 24-may 2026 yil
Ma'qullandi: 26-may 2026 yil
Nashr qilindi: 29-may 2026 yil

KEY WORDS

bozor iqtisodiyoti, o'smir qizlar,
milliy hunarmandchilik, umum-
kasbiy kompetensiya, iqtisodiy
munosabatlar, iqtisodiy
ijtimoiylashuv, tadbirkorlik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitida o'smir yoshdagi qizlarning milliy hunarmandchilik vositasida umum-kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari tahlil qilingan. Bozor munosabatlarning qaror topishi natijasida yuzaga kelgan raqobat, ishsizlik, aholining tabaqalashuvi kabi muammolar kontekstida o'smir qizlarni milliy hunarmandchilikka jalb etishning ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, G'.A. Nabiye va T.V. Drobishevalarning ilmiy tadqiqotlari tahlil qilinib, "iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalari", "iqtisodiy ijtimoiylashuv" kabi tushunchalarning mohiyati yoritilgan. Maqolada tajriba-sinov ishining tashxislash bosqichi natijalari va "Maktab biznes-modeli" texnologiyasining imkoniyatlari ham ko'rib chiqilgan.

Jamiyatda bozor munosabatlarning qaror topishi ijtimoiy sub'yektlarning mehnatga, mehnat resurslariga, ishlab chiqarish jarayoniga va mahsulotlariga bo'lgan munosabatini keskin o'zgarishiga olib keldi. Bozor iqtisodiyoti ishlab chiqarish jarayonida kuchli raqobatning yuzaga kelishi uchun muhim asos bo'ldi. Bugungi kunda O'zbekistonda bozor iqtisodiyotining asosiy xususiyatlari ijtimoiy, hatto madaniy munosabatlarga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda¹.

Xususiy mulkning shakllanishi, tovar ishlab chiqarishda kuchli raqobatning qaror topishi, iqtisodiy faoliyat turining erkin tanlanishi, daromad olishning asosiy motiv sifatida qabul qilinishi, qiymatlar tizimining beqarorligi, monopoliyaning vujudga kelishi, davlat ishtirokining sustlashishi, aholining turmush darajasiga ko'ra keskin tabaqalashuvi, ishsizlikning yuzaga kelishi kabi holatlar jamiyatda bozor mexanizmining to'la quvvat bilan ishga tushganligidan dalolat beradi².

Mazkur vaziyatda ijtimoiy sub'yektlarning bozor munosabatlariga moslashishi, kuchli raqobat sharoitida mehnat faoliyatini olib borish ko'nikma va malakalarini o'zlashtirishi, ishlab

¹ Meliboyeva, S. S. *O'smir qizlarda milliy hunarmandchilik vositasida umum-kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishning pedagogik-psixologik asoslari*. (Ilmiy maqola). 2024

² Nabiye, G'. A. *O'smir o'quvchilarning iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish*. Pedagogika fanlari nomzodi ... diss. avtoref. 2018

chiqarishning yangi shakli – oilaviy tadbirkorlikni yo'lga qo'yishi, milliy hunarmandchilikda asriy an'ana – kasanachilikni qayta tiklash, mustaqil ravishda moliya-iqtisodiy masalalarni hal qilish kompetensiyasiga ega bo'lishi zarur³. Buning natijasida aholi, jumladan yoshlarni ish bilan ta'minlash, fuqarolarda boqimandalik hissini yo'qotish va kambag'allikni qisqartirishga erishish mumkin.

O'smir yoshdagi qizlarni milliy hunarmandchilik vositasida umum-kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish jamiyatda qaror topgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishga o'ziga xos ulush qo'shadi. Ushbu maqolaning maqsadi – bozor iqtisodiyoti sharoitida o'smir qizlarning milliy hunarmandchilik vositasida umum-kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilishdir.

Metodlar. Ilmiy-pedagogik tadqiqot muammosini hal qilishga yo'naltirilgan tajriba-sinov ishining dastlabki – tashxislash bosqichida quyidagi vazifalar belgilangan:

1.O'smir yoshidagi qizlarning iqtisodiy ijtimoiylashuvi va milliy hunarmandchilikka bo'lgan munosabatlarini o'rganish;

2.Soha bo'yicha ularning bilim, ko'nikma va malakalarga egaligining mavjud darajasini baholash;

3.Oila va mahallalarda o'smir yoshidagi qizlarni milliy hunarmandchilik faoliyatiga jalb qilish uchun yaratilgan sharoitlarni aniqlash.

Ilmiy-pedagogik faoliyat ikki yo'nalishda amalga oshirildi:

1-yo'nalish: Tadqiqot muammosining ilmiy izlanishlar doirasida o'rganilish holatini nazariy tahlil qilish;

2-yo'nalish: Ilmiy-pedagogik muammoning amaliyotdagi holatini tahliliy baholash.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanilgan:

- Nazariy tahlil (G'.A. Nabiyeu, T.V. Drobisheva va boshqa mualliflarning ishlari asosida);
- Qiyosiy tahlil;
- Pedagogik kuzatuv;
- Hujjatlarni tahlil qilish.

Nazariy tahlil natijalari: G'.A. Nabiyeu tadqiqoti

G'.A. Nabiyeu tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishda o'smir o'quvchilarning iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish maqsadi ko'zlangan. Tadqiqotda quyidagi tushunchalar pedagogik nuqtai nazardan sharhlangan:

1-jadval: G'.A. Nabiyeu tadqiqotidagi asosiy tushunchalar

Tushuncha	Ta'rifi
Iqtisodiy munosabatlar	Oiladagi mehnat taqsimoti, ijtimoiy-foydali mehnat jarayonidagi ishtiroki asosida o'smir o'quvchilarning moddiy (iste'mol, kichik ishlab chiqarish) va ma'naviy (ruhan, irodaviy, axloqiy, jismoniy hamda estetik jihatdan kamolotga yetishish) ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi munosabatlar (Nabiyeu, 2018).

³ Drobisheva, T. V. *Shaxsni iqtisodiy jihatdan ijtimoiylashtirishning nazariy asoslari*. Dissertatsiya materiallari. 2012

Tushuncha	Ta'rifi
Iqtisodiy munosabatlarga kirish	O'smir o'quvchilarni ijtimoiy-iqtisodiy va ishlab chiqarish jarayoniga faol jalb etish asosida ularning ruhan, irodaviy, axloqiy, jismoniy hamda estetik jihatdan kamolotga yetishishini ta'minlovchi pedagogik jarayon (Nabiyev, 2018).
Iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalarining rivojlanganligi	Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining iqtisodiy bilimdonlik, oilaviy tadbirkorlik faoliyati yoki maktab biznes loyihalarida faol ishtirok etish, mehnat va ishlab chiqarish ko'nikmalariga, shuningdek, iqtisodiy kompetentlik sifatlariga egaligi (Nabiyev, 2018).

Nabiyevning ta'kidlashicha, "Iqtisodiy bilim asoslari" fani umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalarini rivojlantirishda katta tarbiyaviy imkoniyatga ega. Bu jarayonda o'quvchilar tomonidan iqtisodiy bilim asoslarini tizimli o'zlashtirishga erishiladi, iqtisodiy bilimlari mustahkamlanadi.

Iqtisodiy kompetentlik sifatleri quyidagilardan iborat:

- Aniq maqsad va harakat rejasiga egalik;
- Tashabbuskorlik;
- Tadbirlilik;
- Kreativlik;
- Iqtisodiy masalalarda vaziyatni to'g'ri baholay olish;
- Turli iqtisodiy vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilish;
- Raqobatga bardoshlilik;
- Muvaffaqiyatsizliklar oldida tushkunlikka tushmaslik;
- Tavakkal qilishga tayyorlik⁴.

"Maktab biznes-modeli" texnologiyasi

Tadqiqot davomida mualliflik g'oyasi asosida o'smir o'quvchilarning iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalarini rivojlantiruvchi "Maktab biznes-modeli" nomli texnologiya asoslangan.

2-jadval: "Maktab biznes-modeli" texnologiyasining tavsifi

Ko'rsatkich	Mazmuni
Maqsad	Kichik tadbirkorlikni yo'lga qo'yish asosida o'smir o'quvchilarda moliyaviy mustaqillikka erishishga imkon beruvchi iqtisodiy ko'nikmalarni rivojlantirish

⁴ Nabiyev, G'. A. *O'smir o'quvchilarning iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish*. Pedagogika fanlari nomzodi ... diss. avtoref. 2018

Ko'rsatkich	Mazmuni
Asosiy vazifalar	1. Oila byudjetini shakllantirish, uning maqsadli yo'naltirilishini ta'minlovchi malakalarni shakllantirish; 2. "Tejamkor startup" loyihasi bo'yicha bir martalik plastik idishlardan dekorativ va kreativ mahsulotlarni yaratish hamda ularni realizatsiya qilish; 3. Individual iqtisodiy rivojlanish dinamikasini tahlil qilish malakalarini rivojlantirish
Natija	O'smir o'quvchilarning shaxsiy moliyaviy ehtiyojni qondirishga odatlanishi

Nazariy tahlil natijalari: T.V. Drobisheva tadqiqoti

T.V.Drobishevaning ilmiy tadqiqoti shaxsni **iqtisodiy jihatdan ijtimoiylashtirishga** yo'naltirilganligi bilan ahamiyatlidir. Tadqiqotda "iqtisodiy ijtimoiylashuv" tushunchasining nazariy tavsifi negizida shaxsning bozor iqtisodiyoti sharoitidagi faoliyati mazmuni, xorijiy mamlakatlar va milliy yondashuv mohiyati tahlil qilingan⁵.

3-jadval: O'smir qizlarning iqtisodiy maqomini belgilovchi omillar (Drobisheva asosida)

Omil	Tavsifi
Kundalik xarajatlar uchun ota-onalar tomonidan beriladigan pul miqdori	Oylik yoki haftalik beriladigan mablag'
Pulning davomiyligi	Mablag' qancha vaqtga yetishi
Ehtiyojni qondirish darajasi	Berilgan mablag' o'smirning ehtiyojlarini qondira oladimi
Tengdoshlar bilan solishtirish	O'z mablag'ini tengdoshlariniki bilan taqqoslash
Qo'shimcha daromad manbalari	Qarindoshlar yordami, ishlab topilgan mablag'

Drobishevaning ta'kidlashicha, o'smirlik yoshidayoq shaxs o'zini kambag'al yoki boy deb hisoblash orqali iqtisodiy maqomini belgilash odatini o'zlashtiradi. Muallifning nuqtai nazarida, shaxsning iqtisodiy ijtimoiylashuvi – bu "indivdning jamiyatda qaror topgan iqtisodiy munosabatlar tizimiga kirishishi, iqtisodiy tajriba, qadriyatlar, me'yorlar va iqtisodiy

⁵ Drobisheva, T. V. *Shaxsni iqtisodiy jihatdan ijtimoiylashtirishning nazariy asoslari*. Dissertatsiya materiallari. 2012

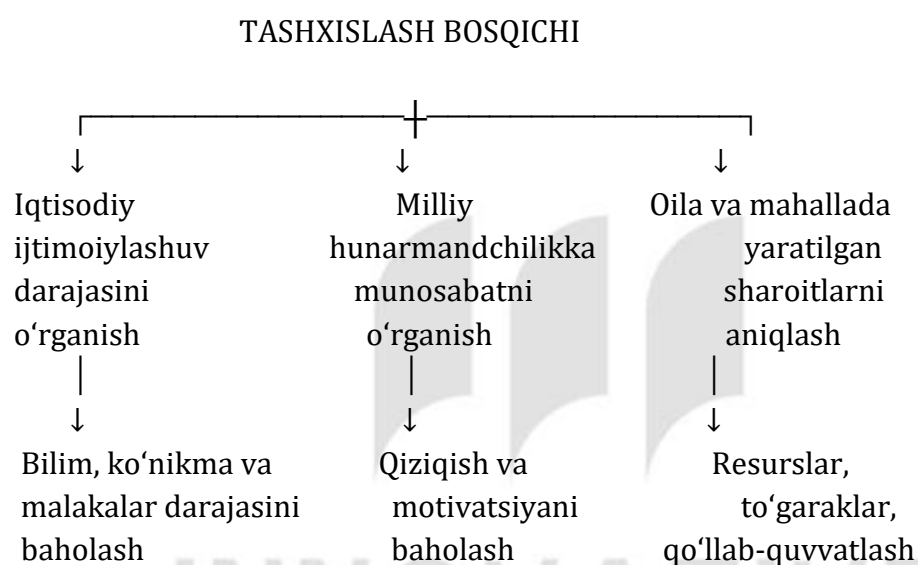
xulq modelini o'zlashtirishi hamda tegishli jamiyatning iqtisodiy munosabatlarida asosiy sub'yektiga aylanishi jarayoni va natijasidir"⁶.

Shaxs iqtisodiy ijtimoiylashuvi natijasining ijobiy ekanligi quyidagicha belgilanadi:

- Individd shaxsining ichki tuzilmasi, uning qadriyatli yo'nalganligi, ehtiyojlari va qiziqishlarining o'zaro muvofiq kelishi hisobiga uning iqtisodiy-psixologik moslashuvi ta'minlanadi⁷.

Tajriba-sinov ishining dastlabki – tashxislash bosqichida quyidagi masalalarga e'tibor qaratildi:

1-diagramma: Tashxislash bosqichining asosiy yo'nalishlari

Muhokama

O'smir qizlarni milliy hunarmandchilikka jalb etishning iqtisodiy asoslari

Bozor iqtisodiyoti sharoitida o'smir qizlarni milliy hunarmandchilikka jalb etish quyidagi iqtisodiy jihatdan asoslanadi:

1. Bandlikni ta'minlash – hunarmandchilik orqali qo'shimcha daromad manbai yaratish;
2. Tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish – kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikka tayyorlash;
3. Iqtisodiy mustaqillik – o'z mehnati bilan pul topish imkoniyati;
4. Kambag'allikni qisqartirish – aholining ijtimoiy himoyasiz qatlamlarini qo'llab-quvvatlash.

Nabiyev ta'kidlaganidek, o'smir o'quvchilarning iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalari quyidagi holatlar bilan belgilanadi:

- Oila xo'jaligini tashkil qilish (tomorqani parvarishlash, meva-sabzavotlarni yig'ib-terib olish, yordamchi xo'jalikni tashkil etish);
- Oila byudjetini shakllantirish;
- Oilada mehnat taqsimotini yo'lga qo'yish;
- Maishiy va kommunal xizmatlar uchun to'lovlarni amalga oshirish;
- Kundalik xarajatlar uchun pul mablag'larini to'g'ri taqsimlash;

⁶ Drobisheva, T. V. *Shaxsni iqtisodiy jihatdan ijtimoiylashtirishning nazariy asoslari*. Dissertatsiya materiallari. 2012

⁷ O'sha asar.

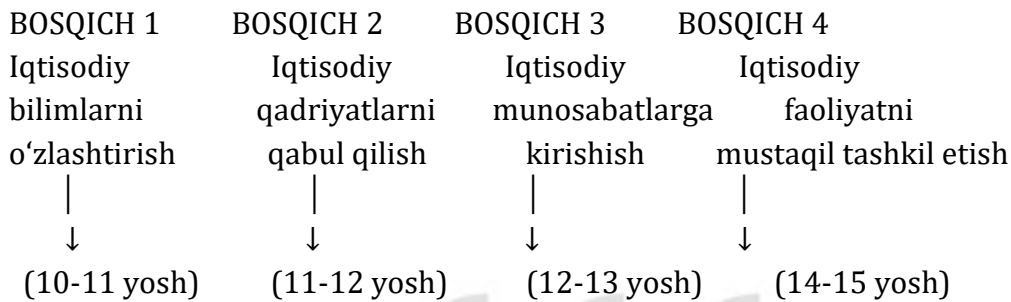
- Muayyan hunar bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish.

O'smir qizlarda iqtisodiy ijtimoiylashuvning o'ziga xos xususiyatlari

Drobisheva nuqtai nazarida, iqtisodiy ijtimoiylashuvning zaruriyati va o'ziga xosligi "iqtisodiy ob'ektlarga bo'lgan munosabatlarning o'zgarishi, iqtisodiy qadriyatlarning sezilarli (ba'zan yuqori) darajada oshishi, iqtisodiy ob'ektlar to'g'risidagi ijtimoiy qarashlarning o'zgarishi bilan bog'liq holda iqtisodiy islohotlar jarayonida yuzaga keladi".

2-diagramma: O'smir qizlarning iqtisodiy ijtimoiylashuv bosqichlari

text

Milliy hunarmandchilik va iqtisodiy kompetensiyalar integratsiyasi

O'smir qizlarda milliy hunarmandchilik vositasida umum-kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishda quyidagi integrativ yondashuv muhim hisoblanadi:

Kompetensiya turi	Hunarmandchilik orqali rivojlantirish yo'nalishlari
Iqtisodiy kompetensiya	Xarajatlar hisobi, materiallar tannarxini aniqlash, mahsulot narxini belgilash
Kasbiy kompetensiya	Hunar texnologiyasini o'zlashtirish, asbob-uskunalaridan foydalanish
Ijtimoiy kompetensiya	Buyurtmachilar bilan muloqot, jamoada ishlash, mijozlar ehtiyojini tushunish
Tadbirkorlik kompetensiyasi	Mahsulotni sotish, bozorni o'rganish, reklama qilish

Xulosa

Bozor iqtisodiyoti sharoitida yuzaga kelgan raqobat, ishsizlik, aholining tabaqalashuvi kabi muammolar o'smir qizlarni milliy hunarmandchilikka jalb etish va ularning umum-kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

G'.A. Nabiye'v tadqiqoti "iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalari" va "Maktab biznes-modeli" texnologiyasi orqali o'smir o'quvchilarda iqtisodiy kompetentlik sifatlarini (tashabbuskorlik, tadbirlilik, kreativlik, raqobatga bardoshlilik) rivojlantirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

T.V. Drobisheva tadqiqoti shaxsning iqtisodiy ijtimoiylashuvi jarayonida o'smir qizlarning iqtisodiy maqomini belgilashi, o'zini kambag'al yoki boy deb hisoblashi kabi psixologik omillarning muhimligini ochib beradi.

Tashxislash bosqichida o'smir qizlarning iqtisodiy ijtimoiylashuvi, milliy hunarmandchilikka munosabati, bilim, ko'nikma va malakalar darajasini baholash, oila va mahallada yaratilgan sharoitlarni aniqlash muhim vazifalar etib belgilangan.

Milliy hunarmandchilik va iqtisodiy kompetensiyalarning integrasiyasi o'smir qizlarning bozor iqtisodiyoti sharoitiga moslashishi, oilaviy tadbirkorlikni yo'lga qo'yishi va moliyaviy mustaqillikka erishishi uchun samarali vosita hisoblanadi

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Drobisheva, T. V. Shaxsni iqtisodiy jihatdan ijtimoiylashtirishning nazariy asoslari. Dissertatsiya materiallari. 2012.
- 2.Meliboyeva, S. S. O'smir qizlarda milliy hunarmandchilik vositasida umum-kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishning pedagogik-psixologik asoslari. (Ilmiy maqola). 2024.
- 3.Nabiyev, G'. A. O'smir o'quvchilarning iqtisodiy munosabatlarga kirish ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish. Pedagogika fanlari nomzodi ... diss. avtoref. 2018.

